

**Globalashuv jarayonida yoshlarni axborot psixologik xavfsizligini
ta'minlash davlat imiji sifatida.**

*Fayziyeva Gulzoda Ulugbekovna,
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Magistratura bosqichi "Psixologiya" yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy axborot tahdidlari sharoitida Jamiyat va davlatning axborot borasidagi rivojlanishi va psixologik xavfsizlikka tahdidlar siyosiy imij sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: axborot-psixologik xavfsizlik, axborot-psixologik tahdidlar, manipulyatsiya texnikasi, jamiyat va davlatning axborot borasidagi xavfsizligi, (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ayniqsa ma'naviy) ro'y berayotgan o'zgarishlar.

Hozirgi vaqtda ko'plab rivojlangan davlatlarda jamiyatning mutlaqo boshqa turi, shakllanishi amalga oshayotgan jarayonini kuzatishimiz mumkinki, unda axborot, bilim asos bo'lib xizmat qilayotganini guvohi bo'lishimiz mumkin. Gap biz barcha iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda turli darajadagi intensivlikka o'tish amalga oshiriladigan axborot jamiyati haqida ketayapti. Ushbu jamiyatning o'ziga xos xususiyati, uning global tabiatidan kelib chiqqan holda, axborot va bilimlarni raqobat yuzaga keladigan jamiyat va davlatning asosiy strategik manbasiga aylantirish, shuningdek mamlakatlar va odamlar o'rtasidagi farq belgilarini bosqichma-bosqich yo'q qilish, madaniy va ilmiy belgilar va normalarni birlashtirishdan iborat. Ko'plab davlatlar shuning bilan go'yoki o'z siyosiy imijini qayta shakllantirayotganday.

Zamonaviy jamiyat sharoitida ishonch bilan aytishimiz mumkinki, axborot texnologiyalari endi inson hayotining barcha sohalariga tezda integratsiyalashmaydi, balki u yerda zich joylashib olgan va ularsiz yashash imkonsiz bo'lib tuyuladi. Bugungi kunda inson hayotining mutlaqo barcha sohalariga axborot texnologiyalari ta'sir ko'rsatmoqda va ma'lumotlardan to'g'ri foydalanish qobiliyati bilan bog'liq masalalar kundan-kunga dolzarb bo'lib bormoqda. Oxirgi holat yosh avlodning sotsializatsiya jarayoniga kuchli ta'sir ko'rsatadi va yoshlarni tarbiyalash jarayonida an'anaviy sotsializatsiya institutlarining roli haqidagi g'oyani o'zgartiradi.

Ijtimoiy hayotning barcha sohalariga tobora chuqurroq kirib boradigan zamonaviy axborot texnologiyalari yosh avlod ongi va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday qilib, yoshlarning ijtimoiy rivojlanishi jamiyatimiz axborot

makonining mazmuni, u qanday madaniy qadriyatlar bilan ifodalanganligi va ularning yosh avlodga qanday yetkazib berilishi bilan belgilanadi, bu o'z amaliyotida nafaqat axborot jamiyatining yangi imkoniyatlari va mahsulotlarini, balki undan kelib chiqadigan tahdidlarni ham keltirib chiqaradi.

Axborot jamiyati-bu rivojlanish darajasi qat'iy ravishda to'plangan va ishlatilgan ma'lumotlarning miqdori va sifati, uning erkinligi va mavjudligi bilan belgilanadigan jamiyat. Yoshlar axborotlashtirish jarayonlarida qabul qiluvchilar, ular axborot xizmatlarini yaratish va iste'mol qilish jarayoniga faol kiritilgan. Shu munosabat bilan, bugungi kunda yoshlarga samarali axborot ta'siri axborot uzatishning elektron vositalaridan faol foydalanishga bog'liq.

So'nggi o'n yilliklarda ijtimoiy hayotning turli sohalarida (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ayniqsa ma'naviy) ro'y berayotgan o'zgarishlar butun qadriyatlar tizimini tubdan o'zgartirdi, aholining katta qismida, birinchi navbatda, yoshlarda chalkashlik, noaniqlik holatini keltirib chiqarganliklarini ham kuzatish mumkin. Eski qadriyatlar tizimi yo'qolib borayotganday, yoshlarga ta'sir qilishning ilgari qo'llanilgan ko'plab usullari va vositalari rad etilmoqda va yangi tizim hali ham yaratilmoqda.

Axborot oqimlarining tajovuzkorligi, ularning yuqori darajadagi yangilanishi axborot olish, qayta ishlash, saqlash, uzatish, media madaniyatini o'zlashtirish zarurligiga yangi yondashuvlarni talab qiladi [1]. Axborot jamiyati sharoitida yoshlar hayoti masalalari, shuningdek, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati shakllanishi sharoitida yoshlar bilan ishlash sohasini axborot bilan ta'minlash muammolari yosh fuqarolarni ijtimoiy hayotga kiritish uchun ayniqsa dolzarb bo'lib tuyuladi.

Aynan yoshlar axborot jamiyatining asosiy yo'nalishi bo'ladi, chunki uning qadriyat yo'nalishlari, ma'lumoti, madaniyati va axloqiy tamoyillari nafaqat ushbu jamiyatning butun qiyofasini, balki sivilizatsiyaning yanada mavjud bo'lish imkoniyatini ham belgilaydi. Ushbu tamoyil axborot jamiyatida ta'lim, fan va madaniyatni yanada rivojlantirish jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lishi kerak.

Axborot sohasi ijtimoiy hayotning tizimini tashkil etuvchi elementidir, ya'ni zamonaviy jamiyatda ushbu soha endi iqtisodiyot, siyosat, mudofaa qurilishi va hokazolarning "manfaatlariga xizmat qilish" dan iborat yordamchi rol o'ynamaydi, aksincha, mutlaqo mustaqil va shu bilan birga eng muhimlaridan biri, shu jumladan davlat boshqaruvi nuqtai nazaridan ham.

Globalashuv davrida insoniyatning "madaniy manfaatlarini" boshqarish huquqi uchun kurash sanoat madaniyati doirasidagi hududlar va bozorlar uchun kurash kabi keskinlashadi [2. C. 146].

Bundan tashqari, globallashuv jarayonlari axborot urushlarini boshlash va maxfiy ma'lumotlardan foydalanish siyosiy maqsadlar yo'lidagi operatsiyalar uchun qulay sharoit yaratmoqda, chunki globallashuv davlat chegaralarini tekislaydi va turli to'siqlarni yumshatadi, global axborot sohasini shakllantiradi, kengaytiradi va tarqatish imkoniyatlarini yaratadi. [3. P. 46].

To'g'ridan-to'g'ri psixologik tahdidlar haqida gap ketganda, internetning yashirin qismini oddiy qidiruv tizimlari orqali mavjud bo'lmagan "qorong'u Internet" dan eslab qolish kerak. U anonim aloqa, noqonuniy tovarlar va xizmatlar (masalan, giyohvand moddalar, qurol-yarog') savdosi va zararli dasturlarni tarqatish uchun ishlatiladi. Darknet zo'ravonlik, ekstremizm va psixologik bosim bilan bog'liq materiallarga kirishni ta'minlaydi, bu ruhiy salomatlikka, ayniqsa zaif psixikaga ega odamlarga ta'sir qilishi mumkin.

Shunday qilib, axborot va psixologik xavfsizlik bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Axborot xavfsizligining buzilishi jiddiy psixologik oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, kiberhujumlar, shaxsiy akkauntlarni buzish yoki soxta yangiliklarni tarqatish odamlarni qo'rquv, xavotir va kelajakka ishonchsizlikka olib kelishi mumkin. O'z navbatida, targ'ibot yoki ongni manipulyatsiya qilish kabi salbiy psixologik ta'sirlar odamning ma'lumotni tanqidiy qabul qilish qobiliyatini susaytirishi mumkin, bu esa uni axborot xavfsizligi tahdidlariga nisbatan zaifroq qiladi.

Targ'ibot har doim ongni manipulyatsiya qilishda muhim rol o'ynagan, ammo raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning paydo bo'lishi bilan uning imkoniyatlari sezilarli darajada oshdi. Bu yerda faqatgina ba'zi misollar:

Siyosiy reklama. So'nggi yillarda target - maqsadli (ingl. Target - maqsad) ma'lum bir auditoriya segmentiga qaratilgan siyosiy reklamalar ta'siri keng muhokamalarga sabab bo'lmoqda. Targetli siyosiy reklama-bu siyosiy reklama shakli bo'lib, unda reklama xabarlarini demografik belgilari, qiziqishlari, xatti-harakatlari va afzalliklarini hisobga olgan holda ma'lum bir auditoriyaga moslashtiriladi. Bunday reklamalarni tarqatishning asosiy vositasi ijtimoiy tarmoqlar va platformalar (Facebook, Google va boshqalar). SI texnologiyalari manipulyatsiya ta'sirini kuchaytirib, siyosiy kampaniyalarda (masalan, saylovlarda) saylovchilarga aniq ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Target siyosiy reklama 2016 yilgi AQSh prezidentlik kampaniyasida qo'llanilgan. Keyin Facebook ma'lumotlari saylovchilarning fikrlarini manipulyatsiya qilishga qaratilgan shaxsiylashtirilgan siyosiy xabarlarini yaratish uchun ishlatilgan. 2019 yilda bo'lib o'tgan Evropa parlamenti saylovlarida partiyalar saylovchilarning

konkret guruhlariga (yoshlar, qishloq aholisi, milliy diasporalar va boshqalar) ta'sir o'tkazish uchun maqsadli reklamadan foydalanganlar.

Ijtimoiy tarmoqlarda botlar va trollar. Avtomatlashtirilgan dasturlar va soxta akkauntlar soxta ma'lumotlarni tarqatish, ommaviy qo'llab-quvvatlash illyuziyasini yaratish yoki aksincha, fikrlarni bostirish uchun ishlatiladi.

Sun'iy intellekt bu jarayonlarni kuchaytiradi, chunki u nafaqat foydalanuvchilarning xatti-harakatlarini tahlil qilish, balki qaror qabul qilishning hissiy va kognitiv mexanizmlariga ta'sir qiluvchi tarkibni yaratish uchun ham ishlatilishi mumkin. Ijtimoiy ongning istalgan holatini shakllantirish uchun yuqori texnologiyali targ'ibotdan foydalanish tahdidlari haqida birinchilardan bo'lib Jorj Oruell o'zining "1984" kitobida psixologik manipulyatsiya uchun eng yangi texnologiyalardan foydalanish haqida yozgan[4]. Eli Pariser (eli Pariser) ning "The Filter Bubble" (ruscha tarjimada kitob "filtrlar devori ortida" nomi bilan nashr etilgan) kabi zamonaviy tadqiqotlar ijtimoiy tarmoq algoritmlari foydalanuvchilarni muqobil nuqtai nazardan ajratib, "axborot pufakchalari" ni qanday shakllantirishini tasvirlaydi [5].

Xulosa o'rnida shuni aytamizki, ko'rib chiqilayotgan mavzu kontekstida axborot texnologiyalaridan bevosita foydalanish bilan haqiqatga aylangan so'nggi siyosiy hodisalarni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Biz "Arab bahori" va "Facebook inqilobi" deb nomlangan barchani esidan chiqmagan voqealar haqida gapiramiz. "Arab bahori"-bu 2010 yil oxirida boshlangan va Tunis, Misr, Liviya, Suriya va Yamanni o'z ichiga olgan ko'plab Arab davlatlarini qamrab olgan bir qator norozilik va inqiloblar[6]. Facebook va Twitter kabi ijtimoiy tarmoqlar noroziliklarni uyushtirishda va qo'zg'atuvchi ma'lumotlarni tarqatishda muhim rol o'ynadi. Namoyishlar 2010 yil dekabr oyida Tunisda, ko'cha sotuvchisi Muhammad Bouazizi mahalliy hokimiyatning o'zboshimchaliklariga norozilik sifatida o'zini yoqib yuborganidan keyin boshlandi. Fojiali voqea haqidagi xabar Facebook orqali yashin tezligida tarqalib, norozilik tuyg'ulari to'lqini va faollar ijtimoiy tarmoqda baham ko'rgan politsiya zo'ravonligi haqidagi ko'plab yangi xabarlarini keltirib chiqardi. 2011 yil yanvar oyida namoyishchilar Qohiradagi tahrir maydonida mitinglar o'tkazish uchun Facebook-dan foydalanishgan. Harakatga chaqiriqlar minglab odamlarni yig'di va norozilik videolari tezda butun dunyoga tarqaldi. Keyinchalik ijtimoiy tarmoqlar Liviya, Suriya va Yaman hukumatlariga qarshi harakatlarni muvofiqlashtirish uchun ishlatilgan, bu esa ushbu mamlakatlarda fuqarolar urushlariga olib kelgan. "Arab bahori" ijtimoiy media jamoatchilik fikrini qanchalar o'zgartirishi va ommani safarbar qilishi mumkinligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, u ushbu platformalar turli terroristik va ekstremistik guruhlar

tomonidan manipulyatsiya qilish, noto'g'ri ma'lumot berish va yangi adeptlarni¹ jalb qilish uchun ajoyib vosita bo'lishi mumkinligini ham ko'rsatdi. Bu ko'plab hukumatlarni Internet ustidan nazoratni kuchaytirishga va so'z erkinligiga cheklovlar qo'yishga majbur qildi, bu esa kelajakda ijtimoiy keskinlikning yana bir bor o'sishiga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Лисенкова А.А. Вызовы и возможности цифровой эпохи: социокультурный аспект // Российский гуманитарный журнал. – 2018. – № 3. – С. 218.

2. Кутюр С., Тоупин С. (2020) Что означает понятие «суверенитет» в цифровом мире? // Вестник международных организаций. Т. 15. № 4. (перевод на русский язык).

DOI: 10.17323/1996-7845-2020-04- 03.

3. Себекин С. Постоянная вовлечённость в киберпространстве. Новая стратегия США и её соотношение с концепцией киберсдерживания. Международные процессы, Том 18, № 3 (62), сс. 96–125

DOI 10.17994/IT.2020.18.3.62.3

4. Грачев, Г. В. Личность и общество : информационно-психологическая безопасность и психологическая защита / Г. В. Грачев. - Москва : ПЕР СЭ, 2003. - 304 с. - ISBN 5-9292-0101-3. - Текст : электронный // URL : <https://www.rosmedlib.ru/book/ISBN5929201013.html>

Дата обращения: 18.10.2024. - Режим доступа : по подписке.

5. Оруэлл Дж. «1984» и эссе разных лет. Пер. с англ./Сост. В.С.Муравьёв; Предисл. А.М.Зверева; Коммент. В.А.Чаликовой. □М.: Прогресс, 1989. □384 с., с ил. □ (Зарубеж. худож. публицистика и докум. проза)

6. Паризер Э. За стеной фильтров. Что Интернет скрывает от вас. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. – 304 с.

---

¹ Adept-bu qandaydir ta'limotning izdoshi, biron bir tashkilot yoki shaxsning tarafdori

